

Палеомагнітні дослідження і відбір зразків з розрізу (до глибини –3,0 м) проводилися співробітницею Київського національного університету ім. Т. Шевченка К.М. Бондар (канд. геол. наук, м.н.с. НДЛ теоретичної і прикладної геофізики).

Розкопки проводилися в Музейному залі (місцезнаходження Ва2) в квадратах С1, С2 В1, В2, у інтервалі –4,90-5,60 м. Під час експедиції здійснювалася промивка ґрунту, в т.ч. витягнутого під час попередніх експедицій.

Під час розкопок виявлені кісткові залишки великого бізона, кулана/осла, гризунів, птахів. Отриманий остеологічний матеріал був повністю промаркований, а також визначений і каталогізований. Каталог знахідок по даному місцезнаходженню містить 2354 одиниць.

Під час експедиції проводилися обміри і фотографування остеологічного матеріалу з місцезнаходження Ва2, одержаного під час розкопок 2005-2008 рр., узяті зразки для радіовуглецевого датування. Всього було обміряно більше 1000 кісток і черепів великих плейстоценових тварин.

Забій розкопу законсервований до наступної експедиції, яку передбачається здійснити в січні 2009 року.

**Рідуш Б.Т., керівник експедиції,
кандидат історичних наук, доцент**

ПАЛЕОНТОЛОГІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ В ПЕЧЕРАХ ОДЕСИ PALEONTOLOGICAL EXPEDITION TO CAVES OF ODESSA

З 3 по 8 лютого 2009 р. УІСК, Чернівецький національний університет ім.Ю.Федьковича та Одеський національний університет ім.І.І.Мечнікова проводили палеонтологічну експедицію у карстових печерах Одеси. Метою експедиції було з'ясування стану збереження та перспективи подальшого дослідження відомих спелеопалеонтологічних пам'яток Одеси та виявлення нових пам'яток. В експедиції брали участь: Б. Рідуш (Чернівці) та К.Пронін (Одеса) (керівники експедиції), К. Ковбаснюк, О. Левицька, І. Драгомирецький, О. Звенигородський, А. Руснак (студенти Чернівецького НУ). У визначенні палеонтологічних решток брав участь М. Синиця (Палеонтологічний відділ Науково-природничого музею НАН України).

Польові дослідження передбачали вибіркоче шурфування відкладів заповнювача карстових порожнин; промивку, по можливості повну, вибраного ґрунту з метою виявлення дрібних решток (зубів тощо) великих та решток дрібних хребетних; стратиграфічний та петрографічний опис відкладів карстових порожнин; відбір проб на палеопалінологічний аналіз.

Дослідження проводились на двох місцезнаходженнях: Шевчишина печера (с. Усатово у передмісті Одеси) та печера Стеля (поблизу Палеонтологічного заповідника, р-н Молдаванка, м. Одеса).

Печера Шевчишина¹ знайдена К.К. Проніним у 1974 р. Тоді ж у заповненні простежувались включення кісткових решток неідентифікованих ссавців.

Це карстова порожнина, розкрита підземними виробками пильного вапняку (катакомбами). Відслонена у бічній стінці виробки, у профіль виглядає як пісочний годинник, що вказує на її гіпогенне походження. Закладена у понтичних детритусових вапняках (пильний

шар), цілковито заповнена плейстоценовими палевими суглинками і супісками, в яких подекуди простежується тонка верстуватість. Окремі проверстки, зокрема заповнення під стелею, мають темніше забарвлення (гумусованість). У суглинистому заповненні – численні включення вапняково-детритусової жорстви (до 10%).

Видимий розмір порожнини 2,25 м завширшки та 2, 2 м заввишки. Ні вгору, ні вниз заповнення не простежене на повну потужність.

Остеологічні знахідки минулих років на сьогодні втрачені. У відвалах суглинку, що висипаний на підлогу виробки, нами знайдені уламки молочних зубів *Ursus spelaeus* Ros. та дрібні уламки трубчастих костей поганої збереженості.

Нами було здійснене шурфування заповнювача у латеральному напрямку, приблизно на 0,5 м. При шурфуванні у верхній частині розрізу (верхня «колба пісочного годинника») виявлені два костеносні шари. У нижньому виявлені окремі корінні зуби *Ursus spelaeus* Ros., а у верхньому – ліва гілка нижньої щелепи *Ursus spelaeus* Ros. з молочним іклом, проксимальна частина стегнової кістки (femur) зі слідами розколювання (розгризання) та хребець *Bison priscus* Woj., розрізнені уламки кісток птахів. Усі кістки на зламі – білого кольору, поганої збереженості, легко розвалюються на крупні та дрібні фрагменти. Після просушування стають значно міцнішими. Крім того, зустрічаються уламки кісток дуже поганої збереженості, що не піддаються вилученню, або потребують викопування з монолітом. На хребці бізона простежуються паралельні подряпини, що схожі на штучні нарізки кременевим знаряддям.

Печера Стеля відслонюється у стелі вапнякової виробки, яка переобладнана під бомбосховище. Вхід до бомбосховища знаходиться по вул. Скісній (Косвенная – рос.).

Місцезнаходження виявлене у 2006 р. Б. Рідушем і К. Проніним при рекогносцирувальному обстеженні цього району катакомб. Тоді в стелі виробки виднілась невелика пляма (0,5х0,6 м) червоно-бурих глин з видимими включеннями кісток дрібних хребетних. Тоді ж була зроблена промивка ґрунту, а виявлені рештки надіслані в Інститут палеонтології Віденського університету, проте можливо були втрачені, оскільки результати досі не отримані.

¹Назва печери походить від місцевої назви найближчого входу до катакомб (Шевчишин вхід), що, своєю чергою, ймовірно походить від імені власника ділянки кін. XIX – поч. XX ст.

Рис. 1. Обработка палеонтологического материала

На сьогодні місцезнаходження виглядає як купол розміром 1,0х0,6 м та висотою 0,5 м від рівня стелі. Карстова порожнина у склепінні катакомби заповнена вапняковою костеносною брекчією на глинисто-суглинному цементі (глина, важкий суглинок бурувато-червоного кольору, з включенням жорстви глини зеленкувато-сірої, монтморилонітової (?). У підшві заповнювача – супісок вохристо-жовтий, тонковерстуватий, потужністю від 5 до 15 см. Видима ширина карстової порожнини – 110 см, за азимутом 300°. Нижче порожнини в стінці виробки простежується закарстована тріщина з кавернами до 10 см, заповнена бурувато-червоною глиною.

Частина заповнювача з нечисленними уламками великих кісток випала з купола на підлогу виробки. Нами здійснена часткова розчистка заповнювача *in situ*. У заповненні зустрічаються виключно розколоті вздовж кістки, а також розрізненні зуби великих ссавців (травоядних), щелепи дрібних хижаків. Кістки на

зламі – білого кольору, погані збереженості, жодної цілої, у кращому випадку епіфізи, але у більшості фрагменти діяфізів з поздовжніми тріщинами, по яких вони розколюються при розкопках, що свідчить про їх тривале відкрите залягання на підлозі печери до поховання у наносах. Кості часто погрізені, ймовірно гієновими. Проте копроліти що зустрічаються, належать дрібним хижакам (лисицям?). Іноді трапляються кістки та уламки кісток птахів. Детальний опис буде наданий після обробки, реставрації та консервації отриманого матеріалу.

Увесь видобутий рихлий ґрунт відібраний на промивку для виявлення решток дрібних хребетних.

Обидва печерних місцезнаходження є перспективними щодо продуктивного подальшого комплексного дослідження печерних відкладів.

Рідуш Б.Т. (Чернівці), Пронін К.К. (Одеса)

ОПИСАНИЕ НИЖНЕЙ И МРАМОРНОЙ ПЕЩЕР МАССИВА ПСЕАШХО (ЗАПАДНЫЙ КАВКАЗ)

DESCRIPTION OF THE NIZHNAYA AND MRAMORNAYA CAVES OF THE PSEASHKHO MASSIF (WESTERN CAUCASUS)

Некоторые данные о развитии карста в районе горного массива Псеашхо (Западный Кавказ) появились в 1930-х годах у исследователей территории Кавказского заповедника, а в 1960-х годах спелеологи Сочи и Краснодара, исследуя пещеры региона, собрали дополнительные сведения о развитии карста в этом районе.

Развитие процессов карстообразования определяется совокупностью природных факторов. Прежде всего это литологические особенности территории, связанные с наличием карбонатных толщ пермского возраста, которые представлены пластами белого и черного известняка, мрамора и мраморовидного крупнокристаллического известняка с редкими прослоями песчаников и глинистых сланцев. Благоприятны тектоническая обстановка (подъем

осевой зоны Кавказа) и климатические условия: большое количество атмосферных осадков (2500-2700 мм в год), мощный снежный покров (4-5 м) и термический режим.

В результате проведенных нами в 2006-2007 годах полевых исследований, выявлены 4 карстовые воронки на левом берегу р. Мраморной, источник вклюдного типа в долине р. Холодной, карстовые источники в верховьях р. Чистой. Мы произвели некоторые замеры и составили краткое описание Нижней и Мраморной пещер в верховьях р. Мраморная близ одноименного ледника.

Пещеры расположены на северном склоне массива Псеашхо в системе Главного хребта. Абсолютная отметка входов 2350 м. Пещера Нижняя в морфологическом плане представляет собой пещеру-коридор со щелевидным входом с одной стороны. Ее длина 23 м. Состоит из 3-х залов, разделенных очень узкими ходами (0,4х0,4 м). Данная пещера относится к коррозионно-эрозионному классу. Преобладает инфлюационное питание при таянии снежников и